

הרב נתנאל אוירבך

מוצאי שביעית ותחילת שמינית

א. שמיטת כספים

1. מדברי התורה, בסיום שנת השמיטה נפקעים החובות בין אדם לחברו, וחל איסור על המלווה לגבות את החוב: 'וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה'¹.
 2. בסוף תקופת בית שני ראה הלל הזקן שאנשים נמנעים מלהלוות לחבריהם כסף, מחשש שהשביעית תשמיט את החוב, ולפיכך תיקן 'פרוזבול'. תקנה זו מאפשרת לגבות הלוואה גם אם שמיטת כספים הייתה אמורה לשומטה. הלל הזקן עקף את האיסור באמצעות העברת הלוואה לגבייה על ידי בית דין, דבר המונע את השמטתה.²
 3. במציאות המודרנית שאנו חיים בה קשה מאוד ואף לא ניתן לוותר על חובות, אך מ"מ ניתן ואף מוטל עלינו לקיים את מצוות שמיטת כספים כמאמרה באמצעות מתן הלוואה שמוחרגת מהפרוזבול ותישמט בסיום השמיטה. כך היה מנהגו של הרב יוסף חיים מבגדד,³ מנהג ירושלים⁴ ומנהג ה'חזון איש'⁵.
 4. 'נדיבי ארץ' הוא מיזם בהובלת 'מכון התורה והארץ' ובשיתוף עמותות 'מקימי' ו'פעמונים' לקיום מצוות שמיטת כספים כמאמרה. במסגרת המיזם מלווים סכום כסף ל'נדיבי ארץ' והוא נשמט בסיום השמיטה, ובכך מקיים המלווה מצוות שמיטת כספים. לאחר השמיטה, הכספים יחולקו למשפחות במטרה להוציאן לרווחה כלכלית. להצטרפות דרך אתר 'נדיבי ארץ': <https://givechak.co.il/31085?ref=ri>

ב. רכישת צמחים ועצים במוצאי שמיטה

1. עם סיום השמיטה יש הממהרים לרכוש שתילי פרחים, שיחים ועצים. יש לרכוש ממשלתה שיש עליה פיקוח הלכתי של 'הרבנות הראשית לישראל' על ביצוע 'היתר מכירה'.
 לרשימה המלאה, יש להיכנס לאתר מכון 'התורה והארץ': <https://www.toraland.org.il/89250>

1. דברים טו, ב.
2. ראו: גיטין, פ"ד מ"ג; גיטין, לו ע"ב-לז ע"ב.
3. בן איש חי, שנה א פרשת כי-תבוא אות כו; מאמר מרדכי (שביעית פכ"ב סעי' לב; שם ס' כה).
4. ראו: הרב אברהם חיים נאה, הערות למעשה בענייני שביעית עמ' 23 באוצר החכמה; שו"ת תשובות והנהגות, ח"ו ס' רפ, בשם הרב שמואל סלאנט; הרב חנוך זונדל גרוסברג (תורת השמיטה, עמ' מד תוספת שביעית; המעשר והתרומה, עמ' רלב הערה 2) בשם חמיו הרב נטע צבי וייס; ישא יוסף, חו"מ ס' כז, בשם הרב יוסף שלום אלישיב. עוד בעניין זה, ראו: שו"ת התעוררות תשובה, ח"א ס' קנא; מנחת אשר, שביעית (מהדו' תליתאה תשפ"ב) ס' סד.
5. דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ט הכ"ח ציון ההלכה ס"ק שסו. ראו גם בהנהגת הרב יעקב ישראל קנייבסקי, ארחות רבינו (מהדו' חדשה, ח"ג עמ' שלה; שם עמ' שלח).

2. לאחר תקופה שממנה והלאה ניתן להעריך שהצמחים לא נשתלו בשמיטה, ניתן לרכוש מכל משתלה. לדוגמה: פרחים חד-שנתיים - מחודש טבת; מרבדי דשא - מחודש סיוון; עצי סרק - מקוטר גזע של 5 ס"מ ומעלה. עצי פרי - יש לרכוש ממשתלות שיש להן פיקוח הלכתי לעניין כלאיים ועורלה. לרשימת המשתלות המפוקחות:

<https://www.toraland.org.il/31006>

ג. פירות במוצאי שמיטה

1. השלב הקובע לקדושת שביעית בפירות הוא חנטה.⁶ הפירות הנמצאים בשווקים בתחילת השנה חנטו בשמיטה, ועל כן יש לשים לב לתעודת הכשרות במקום הרכישה.
2. פירות היתר מכירה - פירות חורף שגדלו בשנה השביעית עפ"י היתר מכירה, יש להפריש מהם תרומות ומעשרות (מעשר שני ועני) ללא ברכה.⁷
3. פירות בגינה הפרטית ובחנויות אוצר בית-דין קדושים בקדושת שביעית ופטורים מתרומות ומעשרות.⁸
4. פירות חורף שיחנטו בין ראש השנה תשפ"ג לט"ו בשבט - יש להפריש מהם תרומות ומעשרות⁹ בלא ברכה.¹⁰ מעיקר הדין יש להפריש מעשר שני,¹¹ ואין לברך על החילול,¹² אך 'מהיות טוב' כדאי להוסיף בנוסח ש'אם הפירות הם משנת מעשר עני, הרי מה שקראתי בשם מעשר שני יהיה מעשר עני.¹³
5. פירות שיחנטו לאחר ט"ו בשבט תשפ"ג - יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה, והמעשר הוא מעשר שני.

-
6. ראש השנה, יב ע"ב.
  7. ראש שבת הארץ, פ"ד הכ"ט אות ד; קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 55.
  8. רמב"ם, הל' מתנות עניים פ"ו ה"ה; טור, יו"ד ריש ס' שלא. נחלקו הפוסקים בטעם הפטור, אם הוא מדין הפקר הפטור מתרומות ומעשרות, ראו: שו"ת אבקת רוכל, ס' כד ד"ה ועתה ראיתי; שו"ע, יו"ד ס' שלא סעי' יט; רמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ו ה"ה; פיהמ"ש ידיים פ"ד מ"ג), ואם מטעם שהשנה השביעית אינה שנת מעשרות, ראו: שו"ת המבי"ט, ח"א ס' יא; שו"ת מהרי"ט, ח"א ס' מג.
  9. כשיטות לפיהן פירות שיחנטו לאחר ראש השנה של השנה השמינית אינם קדושים בקדושת שביעית: רבנו חננאל, ראש השנה טו ע"ב; ערוך, ערך בנות שבע; ערוך לנר, סוכה מ ע"א. כן הכריעו: פאת השולחן, הל' שביעית ס' כב בית ישראל ס"ק יד; חזו"א (שביעית ס' ז ס"ק יג; שם ס"ק טז ד"ה שנת; שם ס' כז ס"ק טז; ערלה ס' יא ס"ק יח).
  10. משום שיש דעות הסוברות שיש קדושת שביעית בפירות שיחנטו עד ט"ו בשבט של שמינית, ראו: ר"ש משאנץ, תורת כהנים פרשת בהר פרשה א ה"ד; ראב"ד, שם; של"ה, שער האותיות הלכות שביעית אות ק; ס' השמיטה, עמ' י, הערה 3, בשם הר"ח ברלין. לפיכך אין לברך על ההפרשה והחילול, כדין 'ספק ברכות להקל'.
  11. חזו"א, שביעית ס' ט ס"ק יח ד"ה יו"ד; המעשר והתרומה, פ"ב בית האוצר ס"ק ז; שו"ת מנחת שלמה, ח"א ס' לז. ראו: שו"ת הר צבי, ח"א ס' מד, שביאר בדעת הרמב"ם שמעשר עני כלול במעשר שני.
  12. כנ"ל הערה 10.
  13. קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 182; עוטה אור, שביעית ס' טו. ראו עוד: דעת כהן, ס' רלט.

ד. ירקות במוצאי שמיטה

1. השלב הקובע לקדושת שביעית בירקות הוא הלקיטה.¹⁴ לפיכך ירקות הנלקטים לאחר ראש-השנה תשפ"ג שייכים לשנה השמינית, ויש להפריש מהם תרומות ומעשרות (מעשר שני) בברכה.
2. 'ספיחין' - איסור זה נוהג גם בשנה השמינית.¹⁵ יש לעיין בלוחות שביעית באתר מכון 'התורה והארץ': <https://www.toraland.org.il/88687>

ה. ארבעת המינים

קנייה ומכירה

1. אף שפירות שביעית שנשמרו או שנעשתה בהם מלאכה אינם נאסרים באכילה,¹⁶ מ"מ כדי שלא לחזק ידי עוברי עברה¹⁷ יש לרכוש את ארבעת המינים רק ממי שגידלם בהיתר,¹⁸ במסגרת היתר מכירה או אוצר בית-דין.¹⁹
2. אתרוגים המשווקים באמצעות אוצר בית-דין - יש לגבות תמורתם תשלום אחיד, או לגבות בהתאם לרמת הטרחה של גידול ושיווק אתרוגים כשרים ואתרוגים מהודרים.²⁰
3. יש המהדרים לקנות אתרוג הקדוש בקדושת שביעית, הואיל והתקיימה בו מצוות שמירה על קדושת שביעית.²¹

קדושת שביעית בארבעת המינים

1. בלולב,²² הדס²³ וערבה²⁴ אין קדושת שביעית.

14. ראש השנה, יג ע"ב; רמב"ם (הל' מעשר שני פ"א ה"ד; שם, הל' שמיטה פ"ד הי"ב-ה"ג).
15. רמב"ם, הל' שמיטה פ"ד ה"ה.
16. רמב"ם, הל' שמיטה פ"ד ה"ו; חזו"א, שביעית סי' י ס"ק ו.
17. רמב"ם, הל' שמיטה פ"ח הי"ד.
18. שו"ת המב"ט, ח"א סי' כא; אור לציון, שביעית פ"א סעי' יח.
19. שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' מד-מה.
20. הרב יעקב אריאל, 'הידור מצווה באתרוגים', אמונת עתין 107 (אייר תשע"ה), עמ' 64-71.
21. הלכות שביעית, קונטרס ד' מינים פ"ג סעי' א, בשם הרידב"ז; הר המור (פראנק), שביעית עמ' מט, בשם הרב שמואל סלנט.
22. אור שמח, הל' פרה אדומה פ"א ה"ז; ספר השמיטה (עמ' לג סעי' ו; עמ' מא); שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' א; ח"ח סי' ק); שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות כג; שו"ת שבט הלוי, ח"א סי' קפא; דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ח הי"א ס"ק פו.
23. ציץ הקדש, ח"א סי' טו אות א, בשם מהרי"ל דיסקין; ספר השמיטה, עמ' לג סעי' ו; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פ"ג סעי' כו; הרב שלמה זלמן אוירבך (שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות כג; הליכות שלמה, מועדים עמ' קצו); אור לציון, שביעית עמ' מט; שו"ת חשב האפוד (פאדווא), ח"ב סי' קכב; באהלי שדה, סי' יא עמ' 172-173; ילקוט יוסף, שביעית פ"כ סעי' ג. לדעת הרב מרדכי אליהו, מאמר מרדכי שביעית פ"ג סעי' נח, יש בהדסים למצווה קדושת שביעית.
24. סוכה מ ע"א; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פ"ג סעי' כו; ספר השמיטה, עמ' לג סעי' ו; הלכות שביעית, קונטרס ד' מינים פ"א סעי' ט; מאמר מרדכי, שביעית פ"ג סעי' נט; דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ח הי"א ס"ק פו; ילקוט יוסף, שביעית פ"כ סעי' ב.

אתרוג

1. אתרוג שנקטף בשמיטה קדוש בקדושת שביעית. לפיכך יש לנהוג בו לפי כל הדינים הנהוגים בקדושת שביעית, להשתמש בו בדרך השימוש הרגילה ולא להפסידו בידיים.
2. אתרוג שחנט בשמיטה ונקטף לאחר ראש השנה תשפ"ג, יש בו קדושת שביעית, ויש להפריש ממנו תרומות ומעשרות ללא ברכה,²⁵ משום שהשלב הקובע בו הוא חנטה כבאילן ולקיטה כבירק.²⁶ במקרה זה, מן הראוי להקפיד לתת ממנו מעשר ראשון ללוי, כדי שלא תהיה שאלה של 'לכם' באתרוגים אלו.²⁷

שימושים שונים באתרוג הקדוש בקדושת שביעית

1. אין לחנוט אתרוג של שביעית בציפורן ליצירת בשמים של הבדלה, שכן בכך נפסד האתרוג מאכילה.²⁸
2. העושה ריבה מאתרוג של שביעית חייב לבערה בהגיע זמן הביעור.²⁹ יש אומרים שהביעור בחודש שבט,³⁰ ויש אומרים שבחודש ניסן.³¹ לכן לכתחילה יש לבער פעמיים בהגיע זמנים אלו, או לחלופין להפקיר את האתרוגים או הריבה לפני חודש שבט, ולאחר מכן יוכל להכניסם לביתו בתורת הפקר.³²
3. יש להימנע להוציא לחו"ל אתרוג הקדוש בקדושת שביעית.³³
4. על מי שרוצה לתלות פירות שביעית בסוכה לומר: 'איני בודל מפירות אלו כל בין השמשות של שמונת ימי הסוכות'. לאחר מכן מותר לו להשתמש בפירות בכל עת, גם במהלך חג הסוכות.³⁴

1. ביעור פירות שביעית

חובת הביעור

1. נאמר בתורה: 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול',³⁵ ודרשו חכמים:
כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב אתה לבער אותו המין מן הבית.³⁶

25. בצאת השנה, עמ' נז סעי' ו.
26. רמב"ם, הל' שמיטה פ"ד הי"ב.
27. קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 183 הערה 4, בשם הרב מרדכי אליהו.
28. הליכות שלמה, מועדים פ"ז אורחות הלכה הערה 91.
29. ספר השמיטה, עמ' מג סעי' ב; הלכות שביעית, ס"ח ח כסא דוד ס"ק פד.
30. ספר השמיטה, עמ' מה הערה 4, בשם הרב שמואל סלאנט; שו"ת מנחת יצחק, ח"ג סי' צב; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ו סי' לט אות ו.
31. כפי המציאות שבתקופה זו אין על העצים אתרוגים של השנה השביעית; משמעות הראי"ה קוק, ספר השמיטה עמ' מה הערה 4.
32. קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 160 סעי' לא.
33. שו"ת משפט כהן, סי' טו; הליכות שלמה, מועדים עמ' ר.
34. שו"ת מנחת יצחק, ח"י סי' קיט.
35. ויקרא כה, ז.
36. תורת כהנים, פרשת בהר פרשה א ה"ח; פסחים, נב ע"ב; רמב"ם, הל' שמיטה פ"ז ה"א.

לזמני הביעור, יש לעיין באתר מכון 'התורה והארץ': <https://www.toraland.org.il/88687>.
 2. חובת הביעור חלה על אדם שיש ברשותו פירות הקדושים בקדושת שביעית³⁷ בכמות העולה על זו שדרושה לכל אחד מבני הבית למזון ג' סעודות.³⁸ לפיכך פעמים רבות מצוות הביעור לא תתקיים בבית פרטי, אא"כ האדם משמר את הפירות והירקות, כגון בהכנת ריבות, כבישת ירקות או שימור בהקפאה, או שיש ברשותו כמות גדולה של שמן ויין.

אופן הביעור

1. בהגיע זמן הביעור צריך להוציא מהבית את הפירות הקדושים בקדושת שביעית שנותרו ברשותו ולהפקירם לכל אדם³⁹ בפני שלושה אנשים,⁴⁰ אף כאלו שהם קרוביו או חבריו, שמכירם ויודע שלא יזכו בפירות.⁴¹
2. אם אינו יכול להוציא את הפירות מביתו - יביא שלושה אנשים לביתו ויפקיר בפניהם.⁴²
3. נוסח ההפקר המובא בדברי חז"ל הוא: 'אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול'.⁴³
4. לאחר שקיים את מצוות הביעור יכול לחזור ולזכות באותם פירות.⁴⁴
5. לאחר הביעור, הפירות נשארים קדושים בקדושת שביעית ויש לאוכלם בקדושה.⁴⁵

עבר ולא ביער

1. אדם שלא הפקיר את הפירות בזמן הביעור והשהה אותם בביתו בכוונה על מנת לאוכלם, ביטל את המצווה. לפיכך אינו יכול עתה להפקירם, והפירות אסורים באכילה.⁴⁶

-
37. שביעית, פ"ז מ"א; רמב"ם, הל' שמיטה פ"ז הי"ג.
  38. שביעית, פ"ט מ"ח; תוספתא, שביעית פ"ח ה"ד; רמב"ם, הל' שמיטה פ"ז ה"ג.
  39. תוספתא, שביעית פ"ח ה"ד; רמב"ן, ויקרא כה, ז; שו"ת משפט כהן, סי' פג; ספר השמיטה, עמ' מה הערה 3.
  40. ירושלמי, שביעית פ"ט ה"ד.
  41. ירושלמי, שביעית פ"ט ה"ד; חרדים, מצוות התלויות בארץ הקדמה; ספר השמיטה, עמ' מה סעי' ה; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פ"ז סעי' ב; חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ז ד"ה ומה שהק'; אור לציון, שביעית פ"ג תשובה ד בהערה, עמ' נו; מאמר מרדכי, שביעית פכ"א סעי' ה-ו; שולחן שלמה, שביעית עמ' רסה: 'ואפילו הם חולים או רחוקים שנראה שלא ילכו לזכות בפירות ואדרבא הבעלים יכול להקדימם ולזכות לעצמו'.
  42. ביאור הגר"א, ירושלמי שביעית פ"ט ה"ד; שבת הארץ, פ"ז ה"ג הערה 14.
  43. תוספתא, שביעית פ"ח ה"ד; מאמר מרדכי (שביעית עמ' קכ סעי' י; שם סי' כ עמ' שלט ד"ה ועוד).
  44. תוספתא, שביעית פ"ח ה"ב; שבת הארץ, פ"ז ה"ג אות ב סעי' 3-4; ספר השמיטה, עמ' מה סעי' ה; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פ"ז סעי' ב; שולחן שלמה, שביעית עמ' רסז; חזו"א (שביעית סי' יא ס"ק ו-ז; שם סי' כו סדר השביעית אות א).
  45. ריבמ"ץ, שביעית פ"ט מ"ב; תוספות, קידושין נו ע"ב ד"ה המקדש; ריב"ז, משמרת להבית סי' ה סעי' יח הערה כו; ספר השמיטה, עמ' מה הערה 3; תורת השמיטה (גרוסברג), סי' טו סעי' פג עמ' לו; חזו"א, שביעית סי' כו סדר השביעית ס"ק ו ד"ה אם; הרב שלמה זלמן אוירבך (מעדני ארץ, סי' י אות י; שם אות יב; שם קובץ הערות סי' ח אות כ; שולחן שלמה, שביעית עמ' רסח); הרב בנימין זילבר (הלכות שביעית, סי' ו כסא דוד ס"ק סא; ברית עולם, סי' ח סעי' י); מאמר מרדכי (שביעית פכ"א סעי' יא; סי' כ עמ' שלט ד"ה ומ"מ). ראו מהר"ל דיסקין, בתוך: ספר השמיטה, עמ' מה הערה 3, שתלה את השאלה אם יש קדושת שביעית לאחר הביעור במחלוקת הראשונים במהות הביעור. לשיטה הסוברת שמהות הביעור הוא כילוי מהעולם, אזי לאחר שעבר זמן הביעור ונאסרו הפירות, פקעה מהם קדושת שביעית. אך לשיטה שמדובר על הפקר, לא פקעה הקדושה לאחר ההפקר, כי גם לפני כן היבול היה הפקר.

2. אדם שלא ידע את זמן הביעור, או נאנס ולא ביער - לא נאסרו הפירות באכילה, ועליו להפקירם.⁴⁷ לפיכך מי שקיבל מחברו כמות רבה של פירות שביעית שעבר עליהם זמן הביעור, ולא הפקירם משום שגג או נאנס, אין הפירות נאסרים ועל מקבלם להפקירם.⁴⁸
3. מי שקיבל פירות שביעית מחברו לאחר זמן הביעור ויש לו ספק אם הופקרו בזמנם - עליו להפקירם.⁴⁹

46. רש"י, יומא פג ע"א ד"ה טבל; תוספות, פסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין; רמב"ן, ויקרא כה, ז; חרדים, מצוות התלויות בארץ ישראל הקדמה; שו"ת מהרי"ט, ח"א סי' מג ד"ה ומה שכתב: 'דכל שלא הופקר בשעת הביעור שוב אין לו תקנה'; תוספת יום הכיפורים, יומא פג ע"א ד"ה טבל; משנה ראשונה, שביעית פ"ט מ"ט ד"ה מי שהיו; חכמת אדם, שערי צדק פי"ט סעי' ה; ספר השמיטה, עמ' מו סעי' י; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פי"ז סעי' יג; תורת השמיטה (גרוסברג), סי' טו סעי' פ עמ' לה; שולחן שלמה, שביעית עמ' רעא; חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ו; משנת הגרי"ש, שביעית עמ' קג סעי' ל; מאמר מרדכי, שביעית עמ' קכב סעי' כו.
47. חרדים, מצוות התלויות בארץ ישראל הקדמה, בדעת הרמב"ן; חכמת אדם, שערי צדק פי"ט סעי' ה; ספר השמיטה (עמ' מו אות י; שם הערה 7, שבזמן הזה יש לסמוך על דעה זו); הרב שלמה זלמן אוירבך (שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות יז; שולחן שלמה, שביעית עמ' עדר); מאמר מרדכי, שביעית עמ' קכב סעי' כו, והעיר: 'אמנם בזמן ביעור ידוע, כגון יין שידוע שזמן ביעור הוא בפסח, פעמים שחוסר ידיעה הוא כמזיד והפירות נאסרים'.
48. משנה ראשונה, שביעית פ"ט מ"ט; רש"י, שביעית פ"ט ה"ט; בית רידב"ז, משמרת להבית כה ע"ד הערה לה; שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' קל אות ה; שולחן שלמה, שביעית עמ' ער.
49. שבת הארץ, פ"ז ה"ג הערות 25, 29; חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ו.